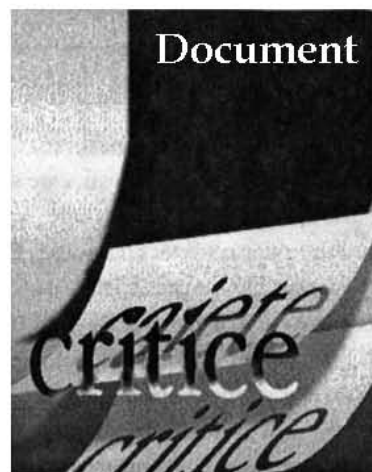

Oana SAFTA

Laborator de creație: Mihail Sebastian - Orașul cu salcâmi

Abstract

The author publishes and analyzes a few excerpts from Mihail Sebastian's novel "Orașul cu salcâmi". The two chapters, transcribed from the Romanian Academy Library's archive of Bucharest, were not included by the writer in the book's first edition, in 1935. The novelist published a diary, in which he expressed his ideas about what he had written.

Keywords: Mihail Sebastian, Șerban Cioculescu, manuscripts, diary

Scriș în perioada ianuarie 1929 – ianuarie 1931, la București, Brăila și Paris, „Orașul cu salcâmi”^{*} este, din punct de vedere cronologic, primul roman al lui Sebastian. În mărturiile sale, prozatorul părea a fi luat decizia de a nu-l publica niciodată: „Au trecut de atunci trei ani aproape. Romanul, de mult terminat, transcris și bătut la mașină, se află încă în lada mea cu hârtii vechi. Sunt hotărât să-l las pentru totdeauna acolo.”¹ Refuzul de a-l încredința tiparului ar fi fost consecința demersului rămas fără rezultat de a-l publica anterior. Propus, la un an și jumătate de la încheiere, lui Al. Rosetti, manuscrisul nu ar fi fost citit de acesta. Cu toate acestea, diferite fragmente, apreciate de autor ca având oarecare valoare artistică, apar în presă la puțin timp după redactare, în publicații precum „Tiparnița literară” sau „România literară”: *Întâiul sânge*, „Tiparnița

literară”, I, nr. 5, martie 1929, p. 120 – 122; *Buță*, „Cuvântul”, VIII, nr. 2639, 23 noiembrie 1931, p. 3; *Jocuri de noapte*, *Ibidem*, VIII, nr. 2463, 29 februarie 1932, p. 3; *Strada Cerbului*, „România literară”, I, nr. 11, 30 aprilie 1932, p. 7; *Omul este un mamifer biped*, *Ibidem*, VIII, nr. 2536, 15 mai 1932, p. 3; *Agnes Graz*, *Ibidem*, VIII, nr. 2703, 30 octombrie 1932, p. 3 – 4. Modificările operate în continuare, până la varianta finală, vor fi numeroase, pornind de la numele personajelor până la structura capitolelor. Oscilațiile par a fi însoțit și alegerea titlului, autorul ezitând între „Viața fecioarei Adriana”, „D...” sau „Paul și Virginia”, pentru a se opri într-un final asupra unuia pe care îl cataloghează drept „sentimental”: „Orașul cu salcâmi”. Din manuscrisul existent la Biblioteca Academiei Române lipsesc fragmentele publicate anterior în presă, în

^{*} *Orașul cu salcâmi*, editura Librăriei „Universala” Alcalay & Co., București, 1935, 267 pagini.

Cartea cunoaște numeroase republicări: Mihail Sebastian: *Romane*. Pref. de Simion Mioc, [vol. I]: *Orașul cu salcâmi*; [II] *Accidentul*, București, Editura pentru Literatură, 1968, 2 vol., XXXI + 248 pagini (I), 336 pagini (II), Biblioteca pentru toți; Mihail Sebastian: *Romane*. Pref. de Simion Mioc, ed. a II-a, [vol. I]: *Orașul cu salcâmi*; [II] *Accidentul*, București, Editura pentru Literatură, 1969, 2 vol., XXXI + 248 pagini (I), 336 pagini (II), Biblioteca pentru toți; Mihail Sebastian: *Orașul cu salcâmi*. *Accidentul*, București, Editura Eminescu, 1974, 360 pagini, colecția „Romanul de dragoste”; Mihail Sebastian: *Orașul cu salcâmi*. *Accidentul*, București, Editura Eminescu, 1976, 357 pagini, colecția „Romanul de dragoste”; Mihail Sebastian: *Orașul cu salcâmi*. *Accidentul*. [Antologie și repere istorico-literare realizate de Mihail Dascăl], București, Minerva, 1983, 520 pagini, Seria „Patrimoniul”; Mihail Sebastian: *Orașul cu salcâmi*. *Accidentul*, București, Editura Eminescu, 1985, 360 pagini, colecția „Romanul de dragoste”; Mihail Sebastian: *Orașul cu salcâmi*. Roman. [Ediție îngrijită de Anatol Germanschi], Brașov, Editura Arania, 1992, 164 pagini, colecția „Erotica”.

¹ *Jurnal de roman*, „Azi”, I, nr. 5 / nov. 1932, p. 425

schimb, apar două capitole și numeroase alte pasaje pe care autorul le-a eliminat din structura finală a romanului său. Varianta păstrată la B.A.R. se prezintă sub forma a 136 de foi dictando, lipite și cartonate, scrise cu cerneală neagră. Caligrafia este citeață, îngrijită. Numerotarea paginilor de către autor nu corespunde numărului de foi, căci au fost extrase fragmentele publicate în presă. Capitolele nu au titluri, ci sunt numerotate cu cifre romane.

Sebastian se descoperă ca prozator la 22 de ani, cu sentimentul de a afla în scris o taină, o experiență unică, ce poate ascunde revelațiile atât de căutate de scriitorii generației sale: „Pornesc să scriu un roman cu sentimentul unei minuni personale, ce ar egala cu o pubertate sau o scăpare din moarte”.²

După un model apreciat de scriitorii generației 30, Gide, romanul lui Sebastian este însoțit de un jurnal de creație menit să înregistreze etapele procesului creativ. Aceste însemnări de atelier vin să scoată în evidență caracterul scrierii, faptul că „Orașul...” este un roman lucrat, elaborat în urma unor eforturi creatoare. Acest jurnal, apărut înaintea romanului, va oferi cititorului posibilitatea de a pătrunde în laboratorul de creație al prozatorului.

Conștient de marea distanță în timp dintre momentul redactării și cel al unei eventuale publicări, Sebastian își privește cu mult scepticism opera, pe care o simte acum străină și nereprezentativă pentru noua lui structură artistică: „Astăzi romanul acesta este, față de mine însumi, cu desăvârșire inactual. La o depărtare de trei ani, toate cusururile i se văd săritoare în ochi: n-aș putea accepta să tipăresc un manuscris peste care am trecut de mult.” Obiecțiile se îndreaptă către structura scrierii, autorul considerând greșite „construcția generală a cărții, economia ei, logica ei interioară” și concluzionând: „Adevărul este că «Orașul cu salcâmi» nu apare pentru că nu mai are de ce să apară”.³ În ciuda acestor afirmații, romanul va fi bine primit de critica literară

din epocă și de cititori, iar în 1936 primește premiul Societății Scriitorilor Români.

Ritmul redactării cunoaște impasuri și entuziasme, jurnalul fiind martorul oscilațiilor, surprinzând stările de spirit prin care prozatorul trece până la finisarea oprei. Dacă în prima însemnare, din 17 ianuarie 1930, autorul pare a fi pornit la drum oarecum încrezător („Azi am recitat cele trei capitole scrise și mi-am dat seama că merg. Măine, poimăine, am să fiu poate descurajat, dar mi se pare că azi văd bine și că descurajarea va fi simplu capriciu.” – p. 427), notațiile din 26 iulie cuprind nemulțumiri și ezitări („Am terminat azi capitolul V și sunt profund nemulțumit. La transcriere va trebui să-l refac de-a binelea. [...] Am să tai fraze întregi și am să înlocuiesc aproape tot.” – p. 434), pentru ca, în data de 14 septembrie, jurnalul să înregistreze exact pendularea între incertitudini și speranță („Toate ar fi bune, dacă nu ar fi variațiile mele de dispoziție. Sunt zile când mă îndoiesc crunt de valoarea lucrurilor pe care le scriu și atunci pierd pofta de lucru pe vreme îndelungată. Sunt alte zile, când romanul mă interesează destul și cred în el. Aș vrea să-l termin odată.” – p. 435). Cu toate impasurile pe care scrisul le cunoaște, romanul constituie pentru creatorul său o încercare capitală, esențială pentru condiția lui de prozator. Importanța reușitei romanului îl determină să-și reproșeze inactivitatea: „Sunt leneș și lipsit de curiozitate. Nu lucrez și nici nu încerc măcar să lucrez. Și cu toate astea, anul ăsta e decisiv: voi fi sau nu un scriitor.”

Romancierul este continuu preocupat de maniera de a compune, stilul are prioritate în fața epicului, reușita expresiei constituind pentru el o condiție necesară pentru atmosfera cărții: „Am terminat capitolul III, azi dimineată chiar. Sunt mulțumit. Am izbutit [...] să creez ceva din atmosfera pe care o doream în însemnările de la 1 februarie. În genere am scris ușor, excepțional de ușor, de antrenat și de bucuros. [...] Mă bucură mai ales fraza simplă pe care am uti-

² Jurnal de roman, „Cuvântul”, IV, nr. 1329, 3 ian. 1929, p. 2

³ Jurnal de roman, „Azi”, I, nr. 5 / nov. 1932, p. 425

lizat-o continuu. Va trebui neapărat să revăd din acest punct de vedere capitolul I și să tai nemilos adjectivele. Observ că foarte rar un adjectiv are cu adevărat în poveste calitate evocatoare: de obicei complică inutil și ascunde mersul faptelor.”⁴ Aceste rânduri, din 15 februarie 1930, sunt doar câteva în care Sebastian își manifestă preocuparea pe care o are pentru atmosferă și detaliu. Deși se declară adversar al adjectivelor, scrisul și expresia din „Orașul...” tind către calofilism. Întrevăzând acest „pericol” al expresiei elegante, neagreată de scriitori experiențialiști, Sebastian notează: „Mi-e teamă bunăoară că psihologia eroilor mei trece aici spre mister. Spre un mister ce reiese nu din situație, ci din termeni; nu din fapte, ci din stil. Calm, vis, joc etc. etc. sunt expresii de atmosferă simbolistă. Nu știu cum m-am lăsat în voia scrisului și am acceptat asemenea efecte îndoielnice. Un

roman trebuie să fie scris cu claritate.”⁵

Sebastian este un prozator atent cu personajele romanului său. Preocupat de credibilitatea eroilor, dorește să stabilească „firesc și veridic atmosfera intimă” a acestora, conștient că trebuie să acorde o atenție mărită vieții lor sufletești în procesul maturizării. Ca majoritatea tinerilor scriitori trăiriști, atras de fluxul vieții interioare a protagoniștilor, el își lasă personajele să evolueze. „... mă las în voia eroilor mei. Știu că au să se descurce”⁶, consemnează încă de la începutul jurnalului acest narator care și-a pierdut puterea demiurgică. De altfel, nu numai că nu își arogă drepturi, ci autorul chiar se muștră pentru iluzia de a se fi considerat stăpânul intrigii romanești: „E ridicol în fond să cred că eu am oarecare drepturi asupra oamenilor ăstora. Îi credeam docili, abandonați în mâinile mele de „romancier”. M-am înșelat. Ei fac ce vor, ce

4 Jurnal de roman, „Azi”, I, nr. 5 / nov. 1932, p. 429

5 Ibidem, p. 437

6 Ibidem, p. 427

viața vrea să facă din ei și eu povestesc pe urma lor.”⁷ În aceste condiții, romanul pare „a se crea” pe măsură ce e scris, independent de autor: „Am crezut prea mult în libertatea mea de a dispune. Ieri seară am înțeles că lucrurile sunt hotărâte dinainte fără mine, de fatalitatea intimă a poveștii.”⁸ Personajele prind contur sub ochii creatorului și ulterior viață, mergând până la a se detașa de cel care le-a creat: „N-am să uit niciodată experiența omenească de ieri seară. Să simți deodată că niște oameni pe care îi credeai cunoscuți, întrucât erau propria ta creație, se depărtează de tine, devin ei și își fac de cap, să ai revelația asta și să o datorezi unui exercițiu literar – zău nu e o bucurie de fiecare zi.” (p. 442) Din fragmentele nepublicate reiese că Sebastian dorise să aducă în intriga romanului său un personaj-cheie, care rămâne însă insuficient conturat:

Îl lăsaseră, de aceea, dincolo de cerc. Ar fi acceptat însă pe oricine altul. Câtăva vreme, fu vorba să o cheme pe Tania Bring. Era o rusoaică tânără, fugită din Odessa cu o mătușă a ei. Venise de curând la D... și fusese internată la Institut. Era colegă cu Adriana și Cecilia și ele vorbeau cu entuziasm de această nouă prietenă. Le arătase băieților o fotografie veche, pe care ea le-o dăduse: un cap blond, cu un contur alungit, neprecis și cu doi ochi oblici, care singuri se vedeau clar în poza aceea ștersă. Era hotărât să o primească la una din întâlnirile lor, dar fie din lenea lor, fie din lipsa de curiozitate a Taniei, nu izbutiră să se înțeleagă asupra unei zile anumite. Cu vremea, proiectul lor fu uitat și, deși li se întâmpla des să vorbească despre blonda rusoaică, rămaseră mai departe singuri, ei patru. Era, desigur, mai bine așa. O mobilă deplasată, un obiect nou, un covor pus altfel decât de obicei îi supăra, îi întârzia, le oprea inutil atenția. („Catren”)

Doar, departe, luminile orașului scăpând uneori printre ramuri. O dată, o singură dată, întâlniseră acolo oameni. Era pe pod. Automobilul lor mergea spre insulă, când din partea opusă se ridicară pe neașteptate două faruri

mari, ce se apropiau vijelios. Trecu o mașină mică de cuve. Cele două automobile fură un singur moment una lângă alta și boturile lor aproape se atinseră, ca doi cai ce se recunosc după miros. Întâlnirea fu scurtă. Mașina cea mică descinse spre oraș. – Tania Bring! exclamă Cecilia, când automobilul galben trecu în bătaia farurilor lor. – Să fi fost ea? Nu se mai vedea în urmă decât un voal ce flutura în întuneric și mașina cea mică se pierdu dincolo de pod. Niciunul din ei n-ar fi știut să spună ce anume le plăcea în aceste plimbări monotone. („Între Vii”)

– Nu, sigur că nu. Aș fi vrut să o cunosc pe Tania Bring și îmi pare rău că pierd iar prilejul, dar altfel... Vorbise astfel, pentru că trebuia să răspundă ceva. Pe urmă, i se păru că spusese adevărat și, deodată, avu impresia că deci plecarea Adrianei îl necăjea, dacă în fața acestei vești rămânea deprimat și fără curaj, era din cauza Taniei, pe care voise să o cunoască și care, deși străină și indiferentă, îi devenea acum, când știa că nu o va mai întâlni, necesară. Dar Adriana trecuse demult peste răspunsul lui și se ocupa cu altele. Într-un târziu, se ridică să plece. Adriana îl duse până la poartă și, cum se făcuse târziu, îl sărută. Buzele îi erau reci, și multă vreme, pe stradă, Gelu păstră această singură amintire. („Paul și Lucreția”)

Semnă, și pe urmă, într-o doară, parcurse cu privirea pagina aceea, plină de iscălituri și adrese. Un nume îl surprinse în trecere, fără să-l rețină, așa cum te surprinde un cuvânt curios într-o pagină de jurnal, pe care ți-ai aruncat ochii întâmplător. Îl căută și îl găsi: Tania Huysdaël. Un moment nu-și aminti nimic, deși era sigur a mai fi întâlnit numele acesta. Pe urmă, cum și-l repetă tare, vorbele îi aduseră în minte brusc o imagine. Tania Huysdaël? Dar era Tania Bring. Purta acum numele bărbatului ei, inginerul flamand pe care, mai demult, Gelu îl cunoscuse la București, chiar în ziua în care Tania pleca din România. De atunci nu știuse mai nimic despre ea. Aflase în toamnă, din ziare, că inginerul Huysdaël murise asfixiat într-o catastrofă minieră din nordul Belgiei. Trecuse atun-

⁷ Ibidem, p. 441

⁸ Ibidem, p. 442

ci cu indiferență peste vestea aceasta și abia își amintise că era vorba de soțul Taniei Bring. Tania Bring! Ce curios ocol al destinului o aducea în drumul lui tocmai în seara aceea? Ce obscur joc de coincidențe i-o puneă înainte, după atâtea întârzieri, după atâtea treceri pe alături? [...] Și avea în sfârșit adresa acestei Tania Bring și mâine ar putea să-i bată la poartă, cerându-i să termine un joc prea lung de taine involuntare. Se întreba dacă se va duce și nu lua nicio hotărâre. I se părea că de faptul acesta <ține> depinde o întorsătură esențială a vieții și, întârziind hotărârea, avea impresia că ține încă în mâini cheile viitorului. „Câte femei!”, gândi el. Ar fi vrut să rețină un nume, ar fi vrut să fixeze un gând. Ce Adriană ascunde, între aceste nume străine, o necunoscută chemare? („Suită pentru pian și mică orchestră”)

Anumite fragmente nepublicate contrazic afirmația criticului Șerban Cioculescu, pentru care romanul părea „suspendat, ne-terminat, lăsându-și în drum personajele”⁹:

La sfârșitul iubirii lor stăteau, ca o vâpaie de aur și cărbune, ultimile nopți din strada Cerbului și, pe cenușa unor asemenea amintiri, el știa bine că nu se clădesc nicio-dată căsnicii, ci doar legende uneori. Și legenda Adrianei putea să înceapă de acolo. Trecea singură, din buna ei voință, într-o lume în care avea să «rămână» fie singură. Nimeni nu mai rămânea dintre toți cei care o cunoscuseră. Cecilia Coteanu continua la D... să facă amor în sălile de cinematograf cu întâiul venit. La Londra, Victor Băltan își sfârșea studiile și aștepta să se întoarcă în țară ca să se însoare cu ea. Lucreția trăia singură în Bucovina, nu departe de mormântul lui Soeur Denise. Buță se instala în realitate, reangajat sergent major, cu speranța de a ajunge curând plutonier. Cello Viorin pribegea dintr-o odaie mobilată într-alta, târând după el același pian pe care încerca simfonii refuzate pretutindeni... („Suită pentru pian și mică orchestră”)

Prozatorul a dorit să se implice mai mult în destinul personajelor sale, să se angajeze în prezentarea unui viitor mai concret al acestora, optând până la urmă pentru vari-

anta pe care o cunoaștem.

La rândul ei, relația dintre cei doi protagoniști ai romanului este aprofundată, în manuscrisul cărții existând pasaje care reliefează puternica influență pe care Gelu o exercită asupra gândirii și concepțiilor Adrianei și un întreg capitol (XI) în care este redată legătura intimă a celor doi:

Adriana nu știa de ce nu se supăra ea o dată pentru totdeauna sau de ce măcar nu-i răspunde la aceste repetate impertinențe, așa cum se cuvenea. Se găsea în fața lui puțin intimidată. Nici el nu era prea sigur de sine: avea un zâmbet nehotărât, își căuta cuvintele, se uita pe de lături și, când se despărțea, îi strângea mâna cu stângăcie. Uneori tăcea îndelung, alteori vorbea repede, volubil, cu gesturi nervoase și deodată, în mijlocul vorbei, spunea o răutate, se oprea în loc, ca și cum ar fi fost și el surprins, și o privea ezitând. Părea atunci că alege între a-și cere iertare sau a fi impertinent. Ea vedea în sfârșit de ce până atunci Gelu fusese ținut deoparte, neinvitat la jururile Elvirei și vorbit de rău cu colegii lui. Îl simțea destul de inteligent și destul de rău ca să lupte cu cinci deodată și să-i facă pe toți cinci ridiculi. Avea un râs scurt, care putea să jignească, și ochii lui verzi sclipeau atunci răi. La început, ea fusese ispitită să treacă de partea adversarilor lui și să încerce a înfrunta acest orgoliu. Dar era o fată curajoasă și îi detesta pe toți ceilalți. Gelu băga de seamă poate și îi fu recunoscător. De la o vreme, el deveni mai puțin urâcios. Răspunsurile lui erau mai puțin bruște. Uneori vorbea omeneste, calm, fără ironie și fără veșnicul lui surâs provocator, despre el, despre cum își petrecea vremea, despre cărțile din mansardă. În timpul vacanței de Crăciun, Adriana îl întâlnește de câteva ori acasă la Cecilia, și toți trei petrecură câteva după-amiezi împreună. („Zile de iarnă”)

El le întrerupea uneori cu un cuvânt scurt, pe care îl spunea răspicat și care convingea. Avea un râs scurt, care putea să jignească, și ochii lui verzi sclipeau atunci răi. Adriana povestea odată – și în glasul ei era un ton de invidie ascunsă – că o colegă de la școală îi scrisese unei artiste de cinematograf și

⁹ Șerban Cioculescu, *Un psihologism subtil*, R.F.R., III, nr. 4, aprilie 1936

că primise de la Paris o fotografie cu dedicație. Gelu avu un gest mic de dezaprobare, o încruntare discretă. În seara aceea, Adriana rupse o scrisoare la care muncise o săptămână întreagă s-o traducă în franțuzește și renunță la visul de a avea o fotografie. Altădată, la masă, domnul Dunea aducând vorba despre doctorul Porovici, conferențiarul eminent din D..., Adriana spuse din senin: „– E un imbecil”. Nici cuvântul, nici îndrăzneala de a-l spune nu-i aparțineau. Pe ea o impresiona siguranța cu care Gelu schimba, cu o singură vorbă, lucrurile pe care înainte ea le știuse așezate și clare. Nu era om la D... despre care el să nu-i fi spus tocmai pe dos decât ce se spunea obișnuit. Despre Raoul Ionescu, ajuns, spre admirația orașului, șef de cabinet la un minister, el spusese că e un cretin și Adriana auzi atunci pentru întâia dată acest cuvânt. Dimpotrivă, despre un tânăr care fugise cu o sută de mii de lei furați de la taică-su, Gelu se întreba neîncrezător: „– Cine știe? Poate să fie un om interesant.” Adriana se uitase, la aceste cuvinte, primprejur speriată și îi făcu Ceciliei un semn de neliniște. Îi era teamă să-l urmeze pe Gelu în ceea ce spunea, dar nu îndrăznea să-l contrazică. Îi plăcea într-un fel curajul lui și nu îndrăznea să-și mărturisească timiditatea. Nu îi spusese el odată, disprețuitor și mângâind-o pe păr ca pe un copil mic: „– Ai să crești mare și ai să fii fericită, domnișoară Adriana; dumneata ești o fată morală. Morală ca un domn.” Și izbucnise în râs, dar ea nu pricepu nimic. Vorbea despre toată lumea cu același surâs de neîncredere. Numai dacă venea vorba despre Elisabeta Donciu, tăcea sau se mulțumea să aprobe ceea ce se spunea. („Zile de iarnă”)

Astfel, Adriana află că iubește. Sărutul era umed, cald. Avea nevoie, pentru ca să-l primească fără împotrivire, de o pasiune. O descoperi brusc: îl iubea pe Gelu. Nu era el iubitul pe care trupul ei îl aștepta nemărturisit noaptea în somn. Bustul de adolescent al lui Gelu, strâns într-o tunică neagră, capul lui tuns, fața lui cu trăsături nefixate încă nu aduceau nici pe departe cu aceste așteptări.

Adriana ieșea însă dintr-o lungă iarnă și dintr-o lungă nedumerire. Monotonía acelor zile o obosise. Fusesse un sentiment prea abstract pentru închipuirea ei vioaie. De aceea, când se găsi în brațele lui Gelu, avu un sentiment de

ușurare. Îl iubi imediat, îl iubi mult. El cel puțin era real și sărutul lui era incontestabil.

Dacă i-ar fi dat răgaz, i-ar fi spus în sfârșit lui tot ce aștepta de atâta vreme să-i spună cuiva. Că sufletul ei a presimțit de mult apropierea acestei pasiuni. Că, din prima zi în care l-a văzut, ceva se schimbaseră în inima ei. Că ar fi fost poate mai bine să nu-l cunoască, fiindcă acum știe Dumnezeu până unde va merge dragostea ei și cât de nenorocită va fi.

Dar Adriana nu avu timp să-i explice toate aceste lucruri. Gelu nu-i vorbea nici despre destin, nici despre amor, nici despre pasiuni predestinate. Nici măcar nu-i spunea că i se pare a o mai fi întâlnit altădată, demult, în altă viață și Adriana, care se obișnuise să considere acest lucru ca pe un semn inevitabil al amorului, se întreabă o clipă dacă Gelu o iubește cu adevărat.

Toate se întâmplau mai simplu decât se așteptase. „Asta să fie tot?” se întreba ea acum, după plecarea iubitului, când de la poartă îl privea cum se depărtează cu pași repezi, fără să se întoarcă.

Nu erau însă decât aparențele începutului. Sărutul îi surprinsese neexperimentați, cuvinte care îi înspăimântau și care mai aveau pentru ei o vrajă a lor. Mai erau atitudini și tăceri și priviri care trebuiau învățate, desprinse de tot ce lor li se părea nefiresc și unic pentru a deveni câteva simple obișnuințe într-o simplă dragoste, care nici ea nu trebuia să fie altceva decât o obișnuință. Deocamdată, trăiau în patetic, ceea ce era incomod. O îmbrățișare devenea o problemă și preliminariile prea lungi omorau dinainte plăcerea ei. Când se oprea înaintea Adrianei, Gelu avea un aer decis, de parcă ar fi prevenit: „uite, am să te sărut”. Și o săruta. Asta orea farmecul posibil al întâlnirilor lor și împiedica trecerea ușoară a timpului. Se făcea un moment de tăcere, căutau necăjiți un cuvânt, își evitau privirile și pe urmă reluau, ca pe o ocupație, șirul întrerupt al vorbei.

Primăvara le veni în ajutor. Venise în acel an bruscă, tânără, plină de zgomote, plină de lumină, grăbită parcă să plesnească sub coaja copacilor înzăpeziți. Pe fereastra deschisă venea un vuiet care nu era al străzii sau al orașului, ci al vieții însăși. Glasurile oamenilor aveau, de afară, un sunet metalic, vibrător, apele cădeau sunătoare pe piatră, salcâmi, umezi încă, trosneau sub soare.

Într-o dimineață de duminică, Gelu bătu la ușa Adrianei la un ceas neobișnuit. Ochii îi râdeau mari, buni. Era în el un neastâmpăr de animal tânăr și acolo în prag, în lumina decisă a soarelui care bătea, el fu o clipă frumos.

– Nu vii să te plimbi, Adriana?

Vocea îi era intensă, mâna care arăta spre stradă tresări ademenitor, nervos. Avea în veselia lui ceva direct și sincer, o pornire care îl lumina dinăuntru, o nerăbdare care ducea cu ea, înainte, tot ce întâlnea, ca o apă de munte. Adriana îl privi intimidată. Venise fără mantou, își ținea șapca în mână, respira puternic și o privea în față cu doi ochi ce nu ascundeau nimic. Din instinct, fata avu un gest de apărare. Ezita. Dar el o luă de mână și o duse după el, în dimineața aceea albă și sunătoare.

Gelu deveni îndrăzneț și hotărât. Trupul Adrianei se frângea între brațele lui tari. Ea ar fi rezistat poate din pudoare sau poate din prudență. Era în el un elan elementar, ceva cert, vioi și îndârjit, care nu cunoștea opuneri. Dacă fata avea uneori un mic gest reticent, Gelu se oprea surprins, fără să înțeleagă. Avea o inconștiență de om înfometat. O săruta simplu, îi vorbea simplu, cu un fel de entuziasm, pe care Adriana nu-l înțelegea. Nu ar fi vrut să întâmpine dificultăți, să aibă explicații, să facă reproșuri, să-i scrie scrisori. El îndepărta grăbit orice obiecție, îi dădea totdeauna dreptate, nu întreba niciodată de ce e tristă și la scrisori nu răspundea decât sărutând. Aducea în jurul ei o bucurie directă, ca o ploaie de martie, o fericire necomplicată, lipsită de întrebări și de momente mari. Îi vorbea despre ea, despre mâinile ei, despre picioarele ei înalte, despre ochii ei mirați. Îi amintea lucruri mici din trecut, pe care ea le uitase sau pe care nu le luase niciodată în seamă. Remarca o mie de gesturi mărunte.

– De ce, Adriana, când greșești o notă la pian, ridici speriată din umeri?

Îi spuse că are genunchi frumoși și, fiindcă ea nu știa că un genunchi poate fi frumos, el îi arată cât de rotund este al ei, cât de bine desemnata îi e rotula, suplă și ovală.

– Nu vezi? Încape întreg în palmă când îl mângâi.

Descoperea zi de zi amănunte noi, o încredințare, un zâmbet, un fel de a privi și Adriana, ascultându-l cum vorbea despre toate acestea, avea puțin impresia că e vorba de altcineva decât de

ea. Căci nu înțelegea cum în imaginea ei cunoscută «din oglindă» se puteau citi atâtea ciudățenii și în obrazul ei «simplu» de copil atâtea trăsături.

Întâia rochie fără mâneci îi aduse lui Gelu revelația brațelor ei rotunde, calde și, aproape de umeri, elastice și ferme totuși, bine încheiate de trup, puțin leneșe uneori, când ea le încolăcea în jurul gâtului lui. Avea atunci întreagă senzația corpului ei, calm sub rochii și dantele, vibrând de căldura sângelui propriu. Simțea că el rămâne străin, depărtat.

– Ce fericită ești tu, Adriana. Tu ești totdeauna cu tine. Nu te părăsești niciodată. Te auzi, te vezi, te simți. Spune-mi (glasul lui scobora, ezita puțin) spune-mi ești frumoasă noaptea?

Fata nu mai încerca decât rar să se opună nebuniilor lui. Era multă vreme de când uitase de ea, de când propria ei frumusețe încetase să o preocupe noaptea în somn în gândurile ei vinovate. El o readucea către un mister sensual uitat. Dacă era frumoasă noaptea? Era.

Tânărul scriitor acordă o mare importanță lectorului, având mereu prezentă sub ochi imaginea viitorului cititor și sperând în capacitatea acestuia de a sesiza mișcările intime care leagă diversele părți, aparent disipate, ale romanului.

Critica literară a considerat exagerată ambiția prozatorului de a crea un roman revelator al provinciei românești, conceput total diferit față de ceea ce scriseseră anterior Ionel Teodoreanu, Mihail Sadoveanu sau Brătescu-Voinești, în operele cărora Sebastian întrevedea o sumă de complexe privind atmosfera și mentalitatea provinciale. Apreciat pentru capacitatea de surprindere a complexității sufletului adolescentin, pentru accentele puse pe intimitate, pe trăirile afective și redarea tumultului vieții interioare a eroilor săi, prozatorul a fost criticat pentru creionarea insuficientă a mediului provincial și pentru intriga liniară, fără profunzime. În acest sens, „Orașul...” nu s-ar impune prin tematică, ci ar reprezenta mai mult expresia vocației lirice a autorului său. Dintr-un fragment nepublicat reiese că orașul de provincie, cu transformările suferite în timp, ocupă un loc central în

roman, prefacerile prin care trece fiind în concordanță cu stările sufletești de regret și melancolie pe care eroina centrală le încearcă odată cu sfârșitul adolescenței:

În primăvară, Adriana se întoarce la D... Se despărțea de Gelu pentru multă vreme, căci el, în timpul verii, avea să facă un stagiu de practică la o fabrică din nordul Transilvaniei. Erau înțeleși să se regăsească în octombrie la București, unde Gelu trebuia să se întoarcă atunci, ca de obicei, la studii, iar Adriana să vină iar în vizită la Paul și Lucreția, al căror menaj părea consolidat.

Cu această singură mângâiere a unei reve-deri, destul de depărtată, dar certă, Adriana suportă singurătatea de la D... Nu mai avea pe nimeni acolo cu care să-și petreacă vremea. O vedea rar pe Cecilia Coteanu, care, tot continuând să-l viziteze pe Victor Băltan și să umble cu gâtul gol în vânt, ca să se îmbolnăvească și să moară, se distra între timp cu diverși tineri, pe

rând și cu toți deodată, la cinematograful, când se făcea întuneric. Era curioasă totuși expresia de sinceră tristețe, pe care Cecilia o avea în privire când Adriana încerca să o certe pentru libertățile ei sentimentale. Părea cu adevărat nevinovată și sărutările, pe care le împărțea fără dificultate celor care i le cereau, nu îi luau nimic din inocența ei de mică madonă prost pictată.

Oricum, Adriana o evita. Se ocupa cu exercițiile de pian, făcându-și singură educația tehnică, pe care o simțea încă defectuoasă. Mademoiselle Vital nu mai avea de mult ce să o învețe și la lecție rămânea un ceas întreg să-și asculte eleva. Încolo, ocupația Adrianei era să-i scrie lui Gelu. Îl știa singur acolo, în colțul acela transilvănean, muncind ziua întreagă între mașini și fum de cărbune. Îi trimitea cărți cerute, ziare care nici nu ajungeau până acolo, vești din oraș. Știrile ei erau alese cu un spirit de mică bârfeală intimă, care îi satisfăcea amabila ei cruzime personală și care, pe de altă parte, îl distra mult pe Gelu. „L-am întâlnit alaltăieri pe

Buță, în centru. L-au făcut sergent major și și-a lăsat mustăți. Le poartă mari și răsucite, cum purta papa înainte de război, ții minte, în fotografia mică din salon, la noi. S-a făcut că nu mă vede, dar cred că era bucuros de întâlnire, fiindcă îl vedeam în uniformă și cu galoane galbene la epoleți. Se spune că are de gând să se reangajeze la sfârșitul serviciului. Trist sfârșit, nu?”

Dar nu numai viața oarecum legendară a lui Buță se sfârșea la D..., ci nenumărate alte lucruri, pe care ea le apucase într-un fel și care acum pieriseră sau îmbătrâniseră, ieșind cu totul din actualitate. Cine își amintea, bunăoară, de Elisabeta Donciu, regină de odinioară a orașului, înlocuită acum în vitrina fotografului de alte chipuri albe și în cronică mondenă a orașului de alte nume. Și în „Domnișoara Aurora”, femeia îmbătrânită de timpuriu, cu ticuri cunoscute în tot orașul, purtând pe timp ploios sau senin o veșnică umbrelă roșie și adormind la lecții, pe scaun, în fața pianului, cine ar fi recunoscut-o pe mademoiselle Aurore Vital, descinsă cu patru ani înainte, la D..., cu tot prestigiul Parisului ei depărtat și impunător?

Toate se risipeau, măcinate de trecerea timpului, și fețe noi, istorii noi, pasiuni noi apăreau în orașul acela, în care Adriana devenise acum străină. Gelu ceti cu strângere de inimă pasagiul următor dintr-o scrisoare a Adrianei, care era trist, nu atât pentru vestea ce i-o dădea, cât pentru accentul obosit al vorbelor: „Am fost duminică seara, cu mama, între Vii. Insula noastră s-a schimbat; am recunoscut-o cu greu. În mijloc, au clădit un fel de berărie, unde cântă seara țigani și se sparg alune în familie. Știi salcâmul de lângă pod, salcâmul care se apleca peste Viia vie și de care m-am speriat eu o dată, fiindcă mi se părea că umbra lui pe apă făcea semne cuiva? L-au tăiat. S-a făcut acolo, la mal, un fel de terasă cu mese de consumație și cu oribile lampioane roșii și albastre. Pe Vii se închiriază bărci cu ceasul. Ce mai rămâne, Gelule, din lucrurile noastre trecute? Poate strada Cerbului, dacă o s-o mai găsim la toamnă.”

Privea liniștită cum lucrurile și oamenii se învecheau în jur și trecea printre toate aceste întâmplări cu oarecare indiferență, fiindcă la capătul lor știa că se găsește revederea lui Gelu, în toamnă, așa cum, altădată, suferea toate necazurile din săptămână la școală, știind că o

așteaptă, la sfârșitul ei, duminică.

Dar așteptările ei fură de astă dată zadarnice. O întâmplare neașteptată veni să le strice.

Era simplu și de prevăzut: Paul și Lucreția divorțau. („Elisabeta îngrășată”)

Capitolul IV din manuscrisul păstrat la B.A.R. a fost de asemenea eliminat din varianta ce a fost publicată.

Vara aceluia an trecu fără evenimente. Familia Dunea plecă, în iunie, undeva pe Valea Prahovei. Mama Adrianei renunțase la Govora, de care ar fi avut nevoie, și o duse pe fată la munte, unde știa că copiii aleargă mult, își amintesc puțin și dorm bine. Nu cunoștea nimic din tragedia fetei. De altminteri, ea avea arta de a ignora tot și de a lua totuși, ca din întâmplare, măsurile necesare.

Socotelile ei se dovediră bune. Căci, în câteva zile, Adriana deveni ciripitoare. Obrajii ei arși de soare aveau acum un reflex băiețesc. Urca de dimineată în pădure cu o întreagă bandă de băieți și fete, alerga, striga numele camarazilor ei din depărtare, se rezema în bastonul de munte, sărea de pe o piatră pe alta, se arunca în ierburi... Când se întorcea în vale, cădea obosită pe chaise-longue și ultimele puteri vestale le întrebuița la masă. Pe urmă dormea. Adânc, fără vise, cu pumnii strânși, ca un băiat.

Despre Paul Mlădoianu, despre decepțiile ei, despre amorul ei nenorocit își amintea câteva lucruri vagi. Suferea desigur. Își dădea seama că e drept, că e necesar și că e frumos să sufere. Ofta uneori, când avea vreme. Se gândea. A gândi, pentru Adriana, era a ședea pe scaun, a duce mâna la cap și a privi departe, fără intenția de a vedea ceva precis.

– Ce faci Adriana?

– Mă gândesc

Scurta ei poveste de dragoste își pierdea detaliile, își uita eroul, își atenua deznodământul.

Devenea ceva depărtat, obscur și învăluit, ca un mister de care nu te apropii, în care nu crezi poate, dar care te înfioară uneori și te face să știi că, dincolo de această masă, dincolo de această cizmă și dincolo de acest domn, mai e ceva. Întâmplările le uitase Adriana. Ce nu uitase ea era un fel de încordare, un fel de fericire ce pleca din inima ei și învăluia lucrurile într-o pânză de lumină. Paul nu mai era Paul: era nuanțe.

Plecarea lui nu mai era o deziluzie: era deziluzia. Și tot ce se întâmplase, romanța din acea seară de mai, visul, caietul furat, mărturisirea, sărutul, toate acestea nu erau un amor, ci amorul. Întâiul amor.

Prietenele din D..., care îi scriau ca să o consoleze, întrebau, din lipsă de experiență, câțiva termeni generali, care se potriveau de minune cu forma abstractă pe care o luase drama Adrianei: suflet, regret, speranță, destin. Și ea, răspunzându-le, avea aceeași filozofie resemnată, știutoare de multe tristeți, dar în fond curajoasă.

Singură Margareta trecuse peste întâmplare și o întreținea pe Adriana în scrisori despre ce se spune, despre ce se face și despre ce se dregă în oraș. Adriana fusese jignită de această nepăsare, dar o interesau prea mult veștile trimise, ca să-i mai facă reproșuri. Află astfel că Lucreția Ginulescu plecase cu Soeur Denise să petreacă vara la o mănăstire de maici în Bucovina. Știu la timp ce se vorbea în oraș despre întâmplarea aceasta și despre altele multe.

Într-o zi, Adriana citi într-una din scrisorile Margaretei un fragment care o interesa dintre toate.

„... și mica noastră Cecilia o duce greu. A slăbit, e galbenă, e tristă. Am întâlnit-o alaltăieri pe bulevard și am întrebat-o ce are. Nu mi-a răspuns nimic, dar ochii îi sticleau și vedeam bine că vrea să plângă. Mi se pare că salcâmi s-au pus să înflorească acum, spre sfârșitul verii”.

Adriana ar fi vrut să aibă amănunte despre această din urmă veste, dar o jignise prea tare pe Cecilia și nu avea cum s-o împace. Pe de altă parte, Margareta își întrerupsese și ea într-o bună zi corespondența, fără să dea vreo explicație lămurită supărării ei. Cum doamna Dunea hotărâse să nu se întoarcă la D... până spre sfârșitul lui septembrie, Adriana rămase lungă vreme fără vești, neștiind nimic din ce se întâmpla în târg.

Dar în târg nu se întâmpla nimic. Despre asta se convinge repede Adriana la întoarcerea ei acasă. Toate erau așa cum le lăsase. Trebui numai să se resemneze cu pierderea a două pasiuni: Soeur Denise și Margareta. Soeur Denise, care o părăsise mai demult pe Margareta pentru Adriana, părăsea acum pe ea pentru Lucreția. Simțea că timpul, dincolo de care aceste copile intrau într-o viață, închisă ei, călugăriță în

haine negre cu obrazul inutil de frumos? Le pizmuia? Sau se temea numai de tovarășia lor? Fapt e că poarta chiliei ei fu închisă pentru Adriana în prima după-amiază de joi, când favorita călugăriței urma să o viziteze. Și Lucreția Ginulescu îi luă locul, de două ori mai galbenă decât înainte. A fi de două ori mai galbenă însemna a fi de două ori mai mândră.

Cât despre Margareta, ea refuzase orice explicație.

– Nu mai putem fi prietene și gata.

– S-a întâmplat ceva?

– Da, s-a întâmplat ceva, dar nu pot să-ți spun fie.

Astfel, Adriana rămase singură, fără prietene, trebuind să se mulțumească cu simpatia nici caldă, nici rece a celorlalte camarade. E drept că acum prestigiul ei în clasă era sporit. Ea ducea cu sine umbra unei dureri și amintirea unui amor. Cine s-ar fi putut lăuda cu o asemenea tristă istorie la 16 ani, când singurele aventuri posibile sunt îndrăzelile liceenilor pe bulevard?

Adriana fu invitată chiar la unul din jnururile Elvirei Costaridi, de la care înainte vreme era exclusă. Fu primită acolo cu o tăcere discretă și compătimitoare. Ea își aminti că trebuie să fie tristă – și fu. Surâdea îngăduitoare, ca o regină văduvă la o festivitate, voind parcă să spună: „Nu vă jenați, cântați mai departe, râdeți, vorbiți. Nu vă uitați la mine că sunt nenorocită și singură. Nu țineți seama de asta. Așa e viața și nu noi o s-o schimbăm.”

Dar nu-i trebui nici ei prea mult timp ca să se convingă că viața „e așa”. Își uită repede și surâsul și nenorocirea. Glumi, cântă la pian, jucă gajuri. Văzu în acea zi la Elvira Costaridi câțiva din liceenii din vara trecută și făcu în sfârșit cunoștință cu ei.

De la sindrofie, Adriana plecă odată cu Cecilia Coteanu. Ținea să fie drăguță cu fosta ei prietenă, acum că rămăsese singură, fără nimeni. Căută ceva amabil să-i spună și, amintindu-și de mândra ei dragoste pentru vărul Gelu, întrebă:

– Dar Gelu de ce nu a venit la Elvira?

– Pentru că nu l-a invitat. Lungul ăla de Alexandrescu i-a spus Elvirei să nu-l cheme. Le e frică de el, fiindcă e mai inteligent decât toți și își bate joc de ei. Dar puțin îi pasă lui Gelu. Săptămâna viitoare se întoarce Elisabeta Donciu

de la Paris. Și au să înceapă atunci joururile ei unde știi bine că nu vine oricine. Să vedem cine are să moară atunci de necaz.

Adriana nimerise bine. Alesese singurul subiect care ar fi putut s-o facă vorbăreață pe Cecilia. O asculta cum se supără, cum argumentează, cum amenință și îi dădu dreptate, luând și ea, fără să știe de ce, apărarea lui Gelu. În realitate, băiatul ăsta n-o interesa deloc. Sau, în orice caz, nu avea pentru el altă curiozitate, decât pe aceea pe care, la vârsta ei, fetele o au pentru orice, pentru oricine: o curiozitate mărunță, sprintenă, trecătoare. Dar îi plăcea cu adevărat să o asculte pe Cecilia.

Când ea tăcu, Adriana era recâștigată. O întrebă dacă vrea să uite tot ce a fost până atunci, dacă vrea să ierte, dacă vrea să fie iar prietene. Fata primi cu bucurie, dar cu un gest mai puțin brusc decât ar fi avut jumătate an mai înainte. Se liniștise ceva în ochii ei prea vii.

– Nu, Adriana, nu tu trebuie să-ți ceri iertare. Eu eram vinovată. Nu știam nimic atunci, astă primăvară, și acuma vezi (încetini pasul, coborî vocea)... acuma știu.

Era un accent sincer în vorbele lor. La vârsta lor, ele nu știau să vorbească decât cu subînțelesuri sau cu patetism. Acum însă, își spuneau câteva lucruri simple, care le apropia pe una de alta, pentru că ceea ce spuneau și ceea ce nu spuneau, mai ales, răspundea unor zile trăite și unor adevăruri adevărate. Tăceau și fiecare în parte revedea groaza adâncă a primului moment, oroarea aceea de vis rău, ceasul acela în care trebuiau să moară și în care, încă nu știau bine, dacă n-a murit ceva.

În jurul lor, salcâmi rămâneau desfrunziți, singuri, cu ramurile deschise inutil. Adriana își aminti că, într-o zi de aprilie, legase de florile lor întâia ei taină.

Privi împrejur și văzu că e toamnă. Câte lucruri nu se întâmplaseră de atunci! Câte zile nu trecuseră, bune și rele, triste și vesele, uitare și încă vii! Și peste toate rămânea amintirea acelui ceas.

Erau unele «colege» fete în clasă, care trecuseră cu mult înaintea ei peste vârstă și o suferiseră simplu, ca pe un ceas de arest, ca pe o notă proastă. Erau altele care găseau întâmplarea amuzantă și care descoperiseră de atunci jocuri noi. Dar mai erau acelea în privirea cărora ardea uneori, până târziu de tot, aceeași

sclipire de rușine și frică, același dor de moarte și aceeași caldă năzuință către... Către ce? – se întreba ea.

Se gândi cu melancolie la ultimele copile din clasă pe care le vedea, acum în toamnă, pălind sub dogoarea aceleași chemări. Erau albe și vesele și rele. Într-o zi sau alta, capul li se îngreuna, fața devenea palidă, pupila bătea rar, ca inima paserilor vânată...

Le urmărea ca pe frunzele castanului din fața porții, drepte întâi și tinere până ce, într-o dimineață de octombrie, se răsuceau pe cotoarele lor lungi, încercau să se ridice încordate spre lumină, ardeau o secundă într-o scurtă flacără de aramă, și pe urmă cădeau încet, în rotocoale mari.

Numai că imaginea Adrianei greșea. Căci, dacă frunzele moarte cădeau ca să aștepte la o margine de drum o zăpadă ce nu avea să întârzie, fetele tinere se ridicau spre o viață în care zăpezile aveau să fie târzii, foarte târzii.